

КИЇВСЬКИЙ ДЕ САРТ-СТРИТ

збірка
сучасної
української
фантастики

Київ

УДК 821.161
Ш948

Штилвелд Веле, Сокол Ігор

Ш948 Київський Де Сарт-стріт: збірка сучасної української фантастики / за заг. ред. В. Штилвелд. Київ: Видавництво Ліра-К, 2023. 308 с.
ISBN 978-617-520-495-5

Сучасний літературно-фантастичний стрім між світами – від Марса до Потойбіччя, від сьогодення до омріяного майбуття. Створений колективом авторів-фантастів на початку XXI сторіччя – ніби колективний фантастичний прогноз на завтра. Це антологія неформального тексту, що проведе читача непротореними досі шляхами української фантастики.

УДК 821.161

ISBN 978-617-520-495-5

© Штилвелд В., Сокол І. та ін., 2023
© Видавництво Ліра-К, 2023

Вступ

У середині травня 2000 року було створено літературний клуб української наукової фантастики «Чумацький шлях», який проіснував на той час лише два роки. Отже ми маємо досить сумний ювілей: 20 років з того часу, як цей літературний рух завершив своє існування. Проте його діяльність не була марною. Виявилися тенденції властиві саме українському пострадянському сприйняттю фен- та НФ- світів, які відрізняються і від радянського, і від російського імперських світів того спрямування.

Насамперед це заглибленість у коріння традиційного фольклору, яке починаючи з гоголівського «Вія», русалок, вурдалаків й домовиків, найперше виявляло характер сприйняття Всесвіту східного слов'янина, яке в певному сенсі можна трактувати суто у західному контексті словами великого НФ-письменника Рея Бредбері: «Фантастика – це наші реалії, доведені до абсурду».

Ось чому майже завжди в українській НФ крізь казковий наліт досить виразно проглядають прикмети щиро-го патріотизму, який ніколи не покидав тих, хто виріс на цій землі.

Окремо слід сказати про тенденцію, з якої виникли вітчизняні автори, якою б на той час мовою вони не писали. Це була абсолютна чужа нам тенденція так званої Імперської мрії на кшталт з театралізованого сумнозвісного «Імперіуму» Івана Охлобистіна. У альтернативному світі, змальованому одним з пострадянських авторів,

війни припинилися тому, що весь світ було поділено між п'ятьма імперіями. Як керувати такою величезною територією й такими різними народами, для автора, схоже, питання не стоїть. Коритися силі – от і все. Проте, як відомо, на багнетах довго не всидіти.

Інша тенденція, яка дивує і змушує замислитися – це прагнення реабілітації Сталіна. Залишається тільки дивуватися, звідки це береться в головах авторів, більшість з яких 70-тих рр. народження. Використовуючи традиційний прийом «подорожей у минуле» вони ставлять своїх персонажів в центр уваги таким чином: вони роблять усе можливе, щоб нейтралізувати або навіть ліквідувати М. Хрущова, щоб не допустити ідеологічного розвінчання культу особи.

Ті, хто виріс в епоху Путіна, на таких і подібних зразках тої ще літератури тепер чинять свавілля на нашій українській землі, намагаючись відродити імперію.

Звичайно ж, ті автори, які залишилися на Батьківщині у такий скрутний час, як представлені у цій збірці кияни на щастя є далекими від імперської маячні і віддані нашій рідній землі і нашому українському народу, бо сповідують глибинне історичне бачення: козацькому роду нема переводу.

Нарис про українську НФ, погляд з Києва

Перш ніж висвітлити шлях української, у тому числі й російськомовної НФ-літератури та фентезі, слід сказати кілька слів про природу жанру взагалі.

Відомий російський письменник, автор гучної епопеї «Одіссея залишає Аттику» і, до того ще шовініст Василь Звягінцев стверджує, що у фантастичного жанру є два призначення: це або література, або особлива форма попередження. Цікаво, як цей автор, що сам працює в цьому жанрі, упустив третю і головну його іпостась:

– НФ-література – це, перш за все, мрія про майбутнє, і до того ж – науково-прогнозована реальність, що спирається на науково-технічний та соціальний прогрес.

Треба сказати, що в перші пострадянські роки – цей напрям значною мірою відійшов на задній план разом з комуністичною ідеєю і наказав довго жити, як і Радянський Союз, в якому сама ідея перетворилася на насмішку над обіцяним нам світлим майбутнім, у зв'язку з чим багато хто з авторів цього напрямку, так би мовити, розчарувалися в подібному прагматичному майбутньому і просто відцурався від нього.

З часом до нас прийшло і розуміння того, що прогрес науки і техніки, на жаль, – не є панацеєю від усіх майбутніх нещасть. Та життя продовжується і рух вперед неблаганний – нехай і не комуністичний, але в зоряне майбутнє для всього хоч і недо-Зоряного сучасного Людства. Бо буде хоч не тоталітарне майбутнє, але все одно ж

воно буде завжди краще за минуле, незважаючи на дещо звивистий шлях до нього, так само, як наш світ при всіх його негативах все-таки краще ніж світ скажемо сімнадцятого століття...

З цим важко не погодитися... Адже сьогодні вже виникли такі поняття, як недо-Зоряне, тобто сьогоднішнє, і Зоряне, тобто завтрашнє людства...

А поки коротко розглянемо основні тенденції розвитку жанру НФ в Україні за останні 30 років, не претендуючи на всеосяжність.

Але, перш за все, скажемо про втрату, яка спіткала українську НФ. У червні 2015-го року не стало Ігоря Марковича Россоховатського – автора старого загартування, який подарував нам ідею – синтетичних людей майбутнього, визнаних стати помічниками людства у багатьох важких справах, як на землі, так і в космосі.

За його повістю «Гість» був поставлений фільм «Під сузір'ям близнюків», що обійшов екрани не тільки СРСР, а й Європи.

До речі, саме Ігор Россоховатський подарував нам ідею – синтетичних людей майбутнього: сигомів, визнаних стати помічниками людства у багатьох важких справах, як у землі, і у космосі. Тому сьогодні сигоми Ігоря Россоховатського, як і роботи Карела Чапека потужно увійшли у всесвітній пантеон НФ і повстали поряд з західними шатлами і бластерами та ще радянським «супутником»...

Роздивимось тепер НФ-літературні реалії двох українських столиць – минулої та нинішньої: Харкова та Києва. Не виключено, що фен-клуби, які існували в дев'яностих і існують до цього дня, є і в інших українських містах, але у нас немає про це точних даних... То ж почнемо.

У пострадянські роки справив фурор не стільки як НФ, скільки суто харківський –фен-дуєт Олді: Дмитра

Громова та Олега Ладиженського. Їхня творчість не схожа на традиційні НФ, оскільки вони створили свій власний жанр, який один з критиків назвав – «філософським бойовиком». Цей вид літератури зрозумілий не кожному, але привів своє коло шанувальників і поставив окреме запитання: як дві людини, нехай і у співавторстві, примудрилися за якихось півтора десятка років, так багато створити. Їхня продуктивність воістину гідна поваги.

Інший автор – Андрій Валентинов, за паспортом А. В. Шмалько, зробив своїм псевдонімом аббревіатуру зі свого прізвища по батькові, і також заснував особливий піджанр, який отримав назву: «фантастичний бойовик».

Будучи за фахом істориком античного періоду розвитку людства, він взяв на себе сміливість стверджувати, що деякі історичні події, знайомі нам зі шкільної лави, насправді відбувалися не зовсім так і навіть зовсім не так, як про це розповідає офіційна історія географія.

І треба сказати, це йому вдалося: шедевром Валентинова, вершиною його творчості є трилогія «Око сили», в якій під незвичайним кутом зору висвітлюються події переломних моментів історії двадцятого століття: у двадцяті, сорокові та дев'яності роки. Це епопея наскрізь трагічна: в ній відображені грандіозні потрясіння, що припали головним героям. Бо їм навіть не дано було відчувати радість перемоги – досягнувши цілей, їм доводиться вмирати. Але автор не песиміст.

До речі, деякі твори харків'ян були створені як окремо, на кшталт Олді, а деякі – у співавторстві Олді та Валентиновим.

Короткість викладу тут не дозволяє їх характеризувати, і тому скажемо головне: харківська школа – помітне явище в НФ-культурі пострадянського періоду.

А тепер про киян: у 2000-му році було засновано клуб української НФ «Чумацький шлях», який об'єднав авторів «нової хвилі», які здебільшого розпочали свій літературний шлях у дев'яності роки – це Тимур Литовченко, Веле Штилвелд, щоправда, він прийшов в українську НФ на початку вісімдесятих років, Ірина Діденко – вона художники-ілюстратор, який доклав багато зусиль до створення як клубного іміджу, так і зовнішньої літературної пізнаваності, два Андрії – Кисельов та Левицький, Сусанна Черненко та Ігор Сокіл.

На рубежі століть цей клуб був ініціатором видання журналу «УФО», до речі, у будь-якій транскрипції аббревіатура UFO зберігається. Журнал був досить помітним явищем у культурному житті Києва, та нажаль, перестав виходити суто з фінансових причин, що було типовою картиною так званого перехідного періоду становлення українського книговидавництва.

Відомий внесок у розвиток НФ-руху зробив також і Олег Мартинов, псевдонім Дінго, який втім стояв дещо особняком і не належав до жодного об'єднання.

Не можна тут не згадати сімейний дует Марини та Сергія Дяченків – вони, представники абсолютно різних професій: вона мало відома актриса, яка рано залишила сцену, він навпаки, цілком вдалий лікар-психіатр, між іншим, різниця у віці становила у них 22 роки. Творчість сім'ї Дяченків далека від НФ – вона радше належить світові фентезі зі своєрідним ухилом.

Приведемо тут два приклади: роман «Відьмине століття» – це розповідь про певний віртуальний світ, де служба безпеки професійно бореться з відьмами, які становлять серйозну небезпеку. Ігор Россоховацький дещо різко характеризував цей твір, назвавши його «відьминим маренням», що загалом зрозуміло – представнику

старої школи наукової технічної фантастики прийняти такий напрямок у літературі виявилось важко.

Роман «Армагед-дон» – це зображення світу, де час від часу повторюється вселенська катастрофа. Враховуючи спеціальність Сергія Дяченка, мимоволі постає питання: чи не у своїх пацієнтів він запозичив цю жахливу ідею?

На жаль з сасом подружжя Дяченків емігрували до США, і тим самим поставили хрест на своїй письменницькій кар'єрі – навряд чи їхня творчість, до того ж замішана на слов'янському фольклорі, мала суто київський інтерес у заокеанської публіки. Кому потрібні емігранти, окрім таких же неприкаяних емігрантів? З останніх відомостей стало відомо, що у липні 2022 року Сергій Дьяченко закінчив свої земні дні в США.

Подібну дорогу обрав і Андрій Левицький, він же Ілля Новак. Принаймні після 2007 року його в Києві не зустрічали. Втім, ще мешкаючи в Україні, він вступив на шлях «московського» письменства, тобто видавався виключно там. Очевидно через гонорарні міркування. До речі, з кола київських авторів він єдиний чистий романіст. Мала форма прози йому не притаманна.

Андрій Левицький, останнє відоме псевдо – Ілля Новак, про яке сам Андрій якось сказав, що цей псевдонім є прізвиськом його нібито козацького прадіда. В першому ж своєму романі Андрію вдалося на роки передбачити головне – варвари захоплять місто, варвари намагатимуться захопити цілу державу. Бо у процесі написання свого шедеврального марення Андрій просто відчув – рано чи пізно з країною буде біда. Нажаль зі своїми старими фен-друзями сам Андрій перервав відносини по-англійськи: не прощаючись...

Протилежність йому на цьому світі це Андрій Кисельов. Він – майстер супер коротких оповідань-мініатюр. Майже

всі його твори складаються з обсягу трохи більше 3-4 сторінок машинного тексту. Тому він і не може похвалитися виданими книгами. Це загальна тенденція не лише нашої, а й світової видавничої політики сьогодні: видавництво згідно бачити у вигляді книг лише велику форму.

Сусанна Черненко – автор НФ-оповідань із надто поглибленням у психологізм, хоча принаймні частини жіночі аудиторії це має сподобатися. І до того Сусанна Черненко та колишній кримчанин, а нині киянина Валерій Верховський, працюють у жанрі оповідання та короткої повісті, які деінде можна ще й почитати, бо вони встигли, хоч і за свій рахунок, видати в світ збірки своїх творів, перш ніж видавництво збанкрутувало. Типова картина періоду початку ринкової економіки.

Тимур Іванович Литовченко не лише автор організатор київського НФ-руху, а один із засновників журналу «УФО», розпочав свій шлях у літературі як автор НФ- та фентезі-повістей, найкраща з котрих «До комунізму лишалося років п'ятнадцять – двадцять», а згодом виступив у співавторстві з дружиною Оленою, як автор низки історичних романів про українське гетьманство. На жаль, їх обох – Тимура та Олену Литовченко під час епідемії Ковід передчасно забрав Господь.

Ігор Сокіл у своєму НФ-доробку намагається бути наступником традиції радянської НФ-школи шістдесятих – початку сімдесятих років, крім одного моменту – прославлення світового комуністичного завтра.

Старший за віком Веле Шитилвелд (Віктор Миколайович Шкідченко) – літератор широкого профілю: поет, журналіст, оповідач (на ідиш – зухтер) та прозаїк, який за життя встиг вже виступити практично в усіх жанрах, крім хіба що – драматургії. Його творчий почерк неповторний: його справді не сплутаєш ні з ким іншим.

Його дружина – Ірина Діденко відома у мистецьких колах Києва і не лише як художник-графік, дизайнер та ілюстратор творів низки українських та зарубіжних авторів. Почавши діяльність як ілюстратор книг, згодом вона створила низку оповідань та повістей у жанрі міського фентезі – талановита людина талановита у всьому. До речі кажучи, за багаторічне подружнє життя Ірини та Веле, то зазвичай вони виступають самотійно, крім однієї спільної казкової повісті, і підтримують традиційний тандем автор та оформлювача чи ілюстратора кожної наступної книги.

Витримав і випробування часу творчий тандем Ігоря Сокола та Веле Штильвелда, який ініціював створення цього есе пам'яті.

В одній статті охарактеризувати всіх і все одразу не можна. Нехай вона послужить хоча б певним шляхом для першого знайомства для пересічного читача... До того ж, як говориться: буде ринок – буде і пропозиція, буде й попит. Ось чому дуже важливо за нинішніх умов формувати цей ринок, насичуючи його все новими та новими талановитими літературними пропозиціями сучасних українських фантастів та їхніх попередників. Дорогу здолає той, хто йде у прийдешнє...

Ганебний учинок

Джордж Мак-Мерфі сидів у приймальні директора Брейн-коледжу і нервував. Півгодини тому він одержав радіотелефоном повідомлення:

«Шановний містер Мак-Мерфі. Змушені Вас засмути-ти. Ваш син скоїв ганебний учинок. Директор коледжу висловлює пропозицію поговорити з Вами особисто».

Мак-Мерфі був настільки вражений, що, не чекаючи закінчення службового дня, одягнув індивідуальний літальний апарат і, ніби простий клерк, полинув над містом на пластикових крилах. Усього двадцять хвилин знадобилося йому, щоб перетнути гігантський мегаполіс.

І ось він тут. До тривожної думки: «У чому винен син?» – домішується ще одна: «Як прикро, що директор – мій товариш по клубу!» Справді, між партнерами по елітарному Клубу ентузіастів прогресу заведено так: жодних таємниць один від одного! Принцип «Мій дім – моя фортеця» тут не діє. Отже, про вчинок сина дізнається все товариство.

Розчинилися двері, і на порозі з'явився сам директор.

– Добридень, містер Мак-Мерфі. Заходьте, будь ласка.

Мак-Мерфі увійшов. Сів у запропоноване директором крісло.

– Даруйте, але я почну здалеку. Цього вимагає справа.

Джордж мовчав. Що ж сталося? У всякому разі, не п'янка, не бійка – про такі речі кажуть одразу, без передмов. З іншого боку, якби син учинив щось кримінальне, цим би займалася поліція...

Директор, зручніше вмошнуючись у кріслі, розпочав:

– Ми з вами – члени одного клубу і, отже, однодумці. Ви згодні, що прогрес – підкреслюю, невинний прогрес – основа будь-якої цивілізації?

Джордж кивнув. Директор продовжував:

– Ви знаєте, як звуть людей, які виявляють... м-м... по-тяг до старовини?

– Знаю. Ретрографами.

– Саме так. Ще не перевелися, на жаль, ті, що користуються архаїчними предметами в побуті. Наприклад, носять окуляри замість контактних лінз. Чи запалюють вогонь за допомогою сірників – отих, знаєте, паличок із дерева. Дехто пише чорнильними авторучками, із яких, між іншим, іноді виливається чорнило і забруднює навколишнє середовище.

З усіх цих, із дозволу сказати, захоплень я вважаю припустимим для цивілізованої людини лише одне – гуртки любителів старих автомобілів. Все ж таки – це вивчення історії техніки на практиці. Хоча й вони завдають певної шкоди, бо використовують застаріле пальне – бензин і забруднюють атмосферу. Але це так, між іншим. Хочу наголосити на тому, що окремі ретрографи досягають слави – скандальної, звичайно. Ви, мабуть, дивилися по стереобаченню передачу про Джима Паттерсона?

– Бачив.

– Ну й як? Оригінальний тип, чи не так? Димить люлькою, пускає дим кільцями і цим нагадує інший релікт – паровоз. Отак прославитися! Не хотів би я бути родичем цього Паттерсона.

Захопившись, директор додав:

– Певно, якби таких обирали до парламенту, вони потягли б нас ще далі – до газових ламп і гусячих пер. Я маю на увазі знаряддя для писання.

– Не розумію, як це стосується мого сина, – мовив Мак-Мерфі. – Щодо сірників і чорнила, то він їх бачив тільки в музеї. Звичайні старожитності... Крім того, в нашій сім'ї ніхто не палить...

– Куріння – то ще не найгірше, – зітхнув директор. – Вибачте, що нагадую вам банальні істини, але наш коледж особливий. Ми готуємо інтелектуальну еліту, майбутніх рушіїв прогресу. Те, що припустимо серед, скажімо, сірених обивателів, абсолютно неприйнятно в нашому середовищі.

Через те я й назвав учинок Мак-Мерфі-молодшого ганебним. Під час лекції він читав дещо... Зараз самі побачите. Чи може стати рушієм прогресу той, хто здобуває інформацію в такий спосіб?

Директор вийняв із шухляди стола книгу і простяг її Мак-Мерфі. Той прочитав: «Чарлз Діккенс. Девід Копперфілд» і відчув, як його заливає хвиля сорому.

Річ була, звичайно, не в авторі. Досі ніхто в стінах Брейн-коледжу не наслідювався читати книгу, НАДРУКОВАНУ НА ПАПЕРІ.

квітень 1997 р.